

СУЧАСНІ НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ: ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

MODERN DIRECTIONS OF THE STATE SOCIAL POLICY OF UKRAINE: QUESTIONS OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL MAINTENANCE

Медяник В.А., к.політ.н.,

доцент кафедри загально-правових дисциплін

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

У статті окреслено та проаналізовано основні напрями державної соціальної політики України. З'ясовано, що державна соціальна політика є ключовим та основоположним елементом у діяльності соціально орієнтованої держави. Визначено пріоритетні завдання соціальної політики. Обґрунтовано думку про те, що напрями державної соціальної політики мають містити пріоритети, зміст яких залежить від багатьох чинників, а саме стану політичної та економічної ситуації в країні, проблем, які потребують першочергового вирішення.

Нині пріоритети державної соціальної політики дуже тісно пов'язані зі складною політико-економічною ситуацією в нашій державі, наявні численні проблемні питання в соціальній сфері, на вирішення яких має бути спрямована соціальна політика держави. Окреслено складові частини соціальної політики. Проаналізовано основні напрями соціальної політики, такі як політика розподілу і перерозподілу суспільного продукту; демографічна політика; політика зайнятості та охорони праці; політика соціального забезпечення і соціального страхування; політика гармонізації соціально-економічних інтересів і забезпечення соціального діалогу. Константовано, що основним напрямом державної соціальної політики має стати послідовне поліпшення добробуту та якості й рівня життя населення на основі підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Теоретично обґрунтовано, що Україні сьогодні потрібен абсолютно новий концептуальний підхід до формування й реалізації соціальної політики, втілення абсолютно нових стандартів і підходів у державному управлінні; бути соціальною державою означає зовсім не надання безлічі пільг та інших видів допомоги, а забезпечення таких умов, щоб кожен громадянин не потребував допомоги і мав можливість досягати чогось власними силами. Ця точка зору повинна стати підґрунтям нової концепції соціальної політики в Україні, оскільки саме зазначений підхід дасть змогу кардинально змінити не лише систему державного управління, але й свідомість громадян.

Ключові слова: державна соціальна політика, економічний розвиток, напрями, пріоритети, конституційні права, соціальна криза.

The article outlines and analyzes the main directions of the state social policy of Ukraine. It was found that the state social policy is a key and fundamental element in the activities of a socially oriented state. The priority tasks of social policy are defined. The opinion is substantiated that the directions of the state social policy should contain priorities, the content of which depends on many factors: the state of the political and economic situation in the country, the problems that need to be solved as a matter of priority, etc.

At present, the priorities of the state social policy are very closely connected with the difficult political and economic situation in our state; there are numerous problematic issues in the social sphere, which should be addressed by the social policy of the state. The components of social policy are outlined. The main directions of social policy are analyzed: policy of distribution and redistribution of social product; demographic policy; employment and labor protection policy; social security and social insurance policy; policy of harmonization of socio-economic interests and ensuring social dialogue. It is stated that the main direction of the state social policy should be the consistent improvement of the welfare and quality and standard of living of the population on the basis of increasing the competitiveness of the national economy. It is theoretically substantiated that: Ukraine today needs a completely new conceptual approach to the formation and implementation of social policy, the implementation of completely new standards and approaches in public administration; to be a welfare state does not mean providing many benefits and other types of assistance, but providing such conditions that every citizen does not need help and has the opportunity to achieve something on their own. This point of view should become the basis of a new concept of social policy in Ukraine, as this approach will radically change not only the system of public administration, but also the consciousness of citizens.

Key words: state social policy, economic development, directions, priorities, constitutional rights, social crisis.

Постановка проблеми. Державна соціальна політика є ключовим та основоположним елементом у діяльності соціально орієнтованої держави. Вона має ґрунтуватися на пізнанні законів суспільного розвитку, виявленні в усіх сферах суспільного життя глибинних тенденцій, що зумовлюють процеси самореалізації людиною власного соціального потенціалу, впливають на її соціальну безпеку, а також на здійсненні цілеспрямованого впливу на них суб'єктів регулятивної діяльності [1, с. 5]. До таких суб'єктів належать органи публічної влади (державного управління і місцевого самоврядування), які нині перебувають на стадії реформування на засадах децентралізації. Об'єктами ж, на які спрямована реалізація цієї політики, є населення країни, зокрема незахищені верстви населення (безробітні, інваліди, ветерани війни, бездомні громадяни, безпритульні діти тощо). На сучасному етапі відбуваються серйозні зміни як у змісті соціальної політики, так і в розширенні об'єктів її впливу. Прямим об'єктом починають виступати життєві умови майже всіх демографічних і соціальних категорій. Соціальна політика вийшла за межі корегування негативних наслідків економічного розвитку. Вона зосереджується на профілактиці й позитивному вдосконаленні економічної системи [2]. З огляду на це основним напрямом державної соціальної політики

має стати послідовне поліпшення добробуту та якості й рівня життя населення на основі підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти цієї проблематики у своїх наукових працях досліджували такі вчені, як О. Амоша, О. Бражко, М. Головатий, О. Давидюк, Б. Дикон, С. Кудлаєнко, Г. Лопушняк, О. Макарова, О. Павлега, І. Рудкевич, О. Сергієнко, А. Сіленко, А. Халецька. Проте зазначені роботи насамперед стосуються співвідношення економічного та соціального розвитку. Окреслення ж напрямів державної соціальної політики з урахуванням суттєвих законодавчих змін та триваючих реформ нині залишилося поза увагою.

Мета статті полягає в окресленні пріоритетних напрямів соціальної політики та невирішених завдань, пропозицій шляхів удосконалення формування та реалізації стратегії соціальної політики.

Результати дослідження. Конституцією України визначено, що Україна є соціальною державою. Становлення та розвиток соціальної держави України забезпечується такими пріоритетами, як гарантування конституційних прав і свобод людини та громадянина; розвиток громадянського суспільства, його демократичних інститутів; зміцнення політичної і соціальної стабільності

в суспільстві; створення конкурентоспроможної, соціально орієнтованої ринкової економіки та забезпечення постійно зростаючого рівня життя й добробуту населення; розвиток духовності, моральних засад, інтелектуального потенціалу українського народу, зміцнення фізичного здоров'я нації, створення умов для розширеного відтворення населення [3; 4].

Реалізація цих пріоритетів соціальної держави неможлива без виваженої соціальної політики, напрями якої мають передбачати реалізацію конституційних положень про соціальну державу. Напрями державної соціальної політики мають містити пріоритети, зміст яких залежить від багатьох чинників, зокрема стану політичної та економічної ситуації в країні, проблем, які потребують першочергового вирішення. Напрями державної соціальної політики є більш статичним явищем, адже залежать від галузей, які є складовими елементами соціальної сфери, впливають з цих галузей. Пріоритети державної соціальної політики – явище динамічне, вони можуть змінюватися залежно від динамічних чинників зовнішнього середовища.

Сьогодні пріоритети державної соціальної політики дуже тісно пов'язані зі складною політико-економічною ситуацією в нашій державі. Саме тому для подолання соціальної кризи необхідне розроблення єдиної і цілісної соціальної стратегії, зрозумілої населенню, розрахованої на його підтримку, здатної відновити довіру до влади, покращити добробут та соціальну рівність в державі. Соціальна політика має бути довгостроковою, орієнтованою на тривалу перспективу [5].

Вирішення соціальних проблем є одним з актуальних завдань і орієнтиром розвитку цивілізованої держави. Конкретний зміст соціальної політики залежить від політичних, економічних та культурних особливостей розвитку країни. Зазначимо, що тривалий час в Україні існувала патерналістська модель соціальної політики, успадкована від колишнього СРСР. Українська модель соціальної політики, що функціонує та формується нині, в чистому вигляді не належить до жодної моделі світової практики. Особливістю сучасної соціальної політики нашої країни є те, що вона розглядається як одна зі складових частин системи державних пріоритетів, має всеохоплюючий і зрівняльний характер. Водночас у ній відсутні попереджувальні дії, акцент робиться на підтримку непрацевдатних і малозабезпечених, переважно бюджетне фінансування соціальних галузей стикається з нестачею фінансових ресурсів [6].

Однак перед тим, як визначитися з питаннями сучасних напрямів державної соціальної політики, слід зазначити, що ці напрями тісно пов'язані з такими сферами її регулюючого впливу, як охорона здоров'я й фізична культура; освіта та наука, житлово-комунальне господарство; пасажирський транспорт і зв'язок; побутове обслуговування; соціальне забезпечення та соціальний захист; культура й мистецтво; діяльність із забезпечення зайнятості населення.

Як поліструктурний комплекс соціальну політику визначають такі складові частини:

- політика доходів населення (рівень життя, базовий споживчий коштик, матеріальний добробут);
- політика у сфері праці і соціально-трудових відносин (умови зайнятості, оплати праці, охорони праці та соціальне страхування);
- соціальний захист непрацевдатних та малозабезпечених верств населення (пенсійне забезпечення, надання соціальних гарантій, соціальна допомога тощо);
- галузі соціальної сфери (галузі освіти, науки, охорони здоров'я, культури, спорту, інших складових частин);
- соціо-екологічна політика (створення здорових, сприятливих умов для життя, праці та дозвілля);
- соціальна інфраструктура (житлово-комунальне господарство, транспорт, дороги, зв'язок, торговельне та побутове обслуговування);

- міграційна політика (внутрішня та зовнішня міграція, вимушені переміщення, захист прав та інтересів громадян за кордоном);

- політика щодо окремих верств населення (сімейна, молодіжна, політика щодо літніх людей, недієздатних тощо) [7, с. 6–7].

Об'єктом соціальної політики виступають соціальні відносини (сімейно-шлюбні, освітньо-виховні, соціально-трудові, житлово-комунальні тощо), процеси життєдіяльності соціуму (природний та механічний рух населення, диференціація доходів, житлозабезпеченість тощо) і суспільні потреби (медико-демографічні, освітні, трудові, соціально-побутові), які в сукупності складають соціальну сферу країни [7, с. 6–7].

Сутність соціальної політики відображається у відповідних пріоритетах і цілях, ключовими з яких є підвищення рівня та якості життя населення, формування «середнього класу», подолання бідності, ліквідація соціальної нерівності, розширення населення; захист прав працівників, формування високопродуктивного трудового потенціалу, підвищення ціни робочої сили, забезпечення зайнятості; соціальний захист, адресне піклування про людину, поширення соціального забезпечення населення; зміцнення генфонду народу, його фізичного та морального здоров'я й інтелектуального потенціалу, забезпечення розвитку людського капіталу; створення громадянського суспільства, формування теоретичних і практичних основ (моделі) соціальної держави, ідеологізація цього процесу; пріоритет загальнолюдських цінностей і механізм їх упровадження, відродження соціальної інфраструктури, вдосконалення системи освіти, науки, охорони здоров'я, житлових умов, забезпечення продовольчої безпеки [8, с. 179–180].

Зазначені сфери мають свої цілі та напрями стратегічного й перспективного розвитку. З огляду на це напрями державної соціальної політики повинні впливати з вищевказаних її складових елементів. Важливість державної соціальної політики засвідчує вже сам перелік її напрямів.

В Україні виокремлюють такі основні напрями соціальної політики:

- політика розподілу і перерозподілу суспільного продукту (політика формування доходів населення; політика стимулювання найманної праці; політика формування доходів власників засобів виробництва й капіталу; політика оподаткування доходів і майна населення; політика прямого оподаткування доходів; політика непрямого оподаткування доходів; політика оподаткування майна населення (нерухомості); політика індексації доходів населення; політика надання пільг (компенсацій і привілеїв); політика обмеження тіньових доходів);

- демографічна політика (політика охорони материнства і дитинства; політика стимулювання репродуктивного зростання населення; політика регулювання шлюбно-сімейних відносин і державної допомоги сім'ї; геронтологічна політика; міграційна політика);

- політика зайнятості та охорони праці (політика регулювання ринку праці й забезпечення ефективної зайнятості населення; політика організації та нормування праці; політика забезпечення умов праці; політика страхування праці (у разі безробіття, хвороби або каліцтва); політика забезпечення оптимального вирішення виробничих колективних спорів і трудових конфліктів);

- політика соціального забезпечення і соціального страхування (пенсійна політика та забезпечення страхування пенсійних внесків; політика медичного забезпечення і медичного страхування; субсидіарна політика (політика надання адресної соціальної допомоги); політика мінімальних соціальних гарантій, стандартів і ліквідації бідності; політика забезпечення соціальної безпеки);

- політика гармонізації соціально-економічних інтересів і забезпечення соціального діалогу (гендерна політика;

молодіжна політика; житлова політика; політика розвитку соціальної сфери села; рекреаційна політика; політика захисту прав споживачів; гуманітарна політика) [9].

Як засвідчує досвід розвинених країн, «інноваційний розвиток збільшення суспільного та індивідуального багатства, розвиток самого суспільства неможливі без проведення активної, системної соціальної політики. За такої політики система соціального захисту є не просто актом гуманності суспільства, а незаперечним мотивом, стимулом діяльності працюючих, де чільне місце посідають напрями соціальної політики, пов'язані із забезпеченням подальшого розвитку наявної економічної та господарської систем» [10]. Лише за таких умов соціальна політика стає домінуючим напрямом державної політики, сприяючи процвітанню країни та покращенню рівня життя кожного її громадянина.

Висновки. Виходячи з усього зазначеного, можемо констатувати, що Україні сьогодні потрібен абсолютно новий концептуальний підхід до формування й реалізації соціальної політики, втілення абсолютно нових стандартів і підходів у державному управлінні [11, с. 40]. Варто також змінити парадигму діяльності (принципи, форми, методи тощо) органів публічної адміністрації щодо надання соціальних послуг, забезпечення нормального функціонування суспільних відносин у соціальній сфері. Слід удосконалити норми адміністративного права, які визначають статус відповідних суб'єктів публічної влади, що забезпечують реалізацію прав і свобод громадян у соціальній сфері, їх повноважень тощо.

Ми підтримуємо думку про те, що варто чітко усвідомити, що бути соціальною державою означає зовсім не надання безлічі пільг та інших видів допомоги, а забезпечення таких умов, щоб кожен громадянин не потребував допомоги і мав можливість досягати чогось власними силами. Ця точка зору повинна стати підґрунтям нової концепції соціальної політики в Україні, оскільки саме зазначений підхід дасть змогу кардинально змінити не лише систему державного управління, але й свідомість громадян.

Крім того, державна соціальна політика має ґрунтуватися на принципах рівності, загальності, охоплення й доступності для всіх людей і різних верств населення систем освіти, охорони здоров'я, соціального страхування. У фінансовій підтримці пенсіонерів, інвалідів, сімей із дітьми (з низькими доходами), людей, які втратили працездатність не зі своєї вини і не здатні достатньою мірою потурбуватися про себе, має враховуватися принцип солідарності. Щодо працездатного населення, то держава має створювати умови для забезпечення особистої відповідальності кожного [6].

Як бачимо, необхідно вибрати баланс між тим, щоби підтримувати найбільш соціально вразливі верстви населення, забезпечувати соціальні гарантії держави й соціальний захист та втілювати нову політику, відповідно до якої необхідно створювати умови для того, щоб у країні розвивався «середній» клас, працездатне населення в державі мало гідний рівень оплати праці та умов життя. Актуальність зазначених вище та інших проблем соціальної політики не викликає сумніву, тому необхідно надалі поглиблювати дослідження у цьому напрямі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лопушняк Г. Державна соціальна політика як передумова економічного розвитку : монографія. Львів, 2011. 372 с.
2. Рудкевич І. Напрями державної соціальної політики України в сучасних умовах. *Державне управління*. С. 103. URL: www.economy.in.ua/pdf/6_2010/33.pdf.
3. Концепція формування правових основ та механізмів реалізації соціальної держави в країнах СНД від 31 травня 2007 р. (документ 997_g2496). URL: zakon1.rada.gov.ua.
4. Халецька А. Теоретичні основи формування цілісної системи державного регулювання соціальної сфери. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/5_2009/19.pdf.
5. Цілі та пріоритети соціальної політики. URL: <https://buklib.net/books/25470>.
6. Балтачєєва Н. Напрями системної трансформації соціальної політики в Україні. URL: [Users/2106~1/AppData/Local/Temp/econ_2012_8_6.pdf](https://www.economy.in.ua/pdf/8_2012/8_6.pdf).
7. Жеребіло І. Сутнісна парадигма соціальної політики держави. *Економіка, фінанси, облік і право в умовах глобалізації* : збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції, м. Полтава, 30 вересня 2020 р. Полтава : ЦФЕНД, 2020. 83 с.
8. Амоша О., Новікова О. Проблеми та шляхи забезпечення соціальної орієнтації економіки України. *Журнал європейської економіки*. 2005. Т. 4. № 2. С. 179–180.
9. Україна: поступ у XXI століття. Стратегія економічної та соціальної політики на 2000–2004 рр. : Послання Президента України до Верховної Ради України 2000 р. URL: zakon.rada.org.ua.
10. Давидюк О. Соціальна політика в умовах поглиблення соціальної нерівності в Україні // Центр перспективних соціальних досліджень. URL: www.cpsr.org.ua/index.php?option.
11. Кудлаєнко С. Соціальна політика: моделі, пріоритети, механізми реалізації : монографія. Хмельницький : ХНУ, 2018. 342 с.